

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-2-39>**Борис МЕЖЕРИЦЬКИЙ,***orcid.org/0009-0008-3247-9008**аспірант кафедри германських мов**Українського державного університету імені Михайла Драгоманова**(Київ, Україна) borismezheritsky@gmail.com***ПРОБЛЕМА КОГНІТИВНОГО КАРТУВАННЯ ЯК ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН**

У статті розглядається проблема когнітивного картування як фундаментальний філологічний феномен. Автором досліджується, як ментальні моделі сприйняття та осмислення світу відображаються, формуються та передаються через мову та наративні структури. Аналізуються ключові аспекти когнітивного картування у філологічному контексті, включаючи відображення просторових уявлень, конструювання ідентичності, вербалізацію емоцій, структурування знань та вплив наративу на ментальні карти. Особлива увага приділяється актуальності дослідження когнітивного картування для сучасної філології в умовах глобалізації та культурних трансформацій. Стаття обґрунтовує міждисциплінарний підхід до вивчення цього феномену на перетині лінгвістики, когнітивної науки та культурології.

Філологічний феномен являє собою не ізольовану мовну одиницю чи літературний артефакт, а цілісну, багатогранну систему взаємодіючих компонентів, чия справжня цінність розкривається у світлі культури, історичного розвитку та людської свідомості. Це своєрідне "відображення" буття, закарбоване в мові та літературі, що дає змогу досягнути фундаментальні закони суспільної еволюції, трансформацію мислення та неповторність людського існування.

Сутність філологічного феномену нерозривно пов'язана з контекстом. Його адекватне розуміння вимагає не лише володіння мовними правилами та літературними традиціями, але й глибокого занурення в історичне, культурне, соціальне та психологічне середовище, що породило та обумовило його існування.

Автор приходить до висновків, що феномен когнітивного картування являє собою складну та багатоаспектну проблему, що відкриває широкі перспективи для майбутніх наукових розвідок. Українська філологічна наука має значний потенціал для глибокого дослідження цього явища та виявлення його впливу на сучасну українську культурну парадигму.

У філологічному контексті когнітивне картування розглядається як вивчення того, яким чином мова не обмежується номінацією об'єктів, а й активно формує наше сприйняття та розуміння дійсності, відображаючи глибинні ментальні структури. Ця міждисциплінарна сфера знань об'єднує лінгвістичний аналіз із когнітивними науками, культурологією та літературознавством, прагнучи розкрити заплутані шляхи, якими людський розум орієнтується у світі смислів, використовуючи мову як основний інструмент.

Ключові слова: *філологічна проблема, когнітивне картування, філологічний феномен, філологія, мовознавство.*

Borys MEZHERITSKY,*orcid.org/0009-0008-3247-9008**Postgraduate student at the Department of Germanic Languages**Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University**(Kyiv, Ukraine) borismezheritsky@gmail.com***THE PROBLEM OF COGNITIVE MAPPING AS A PHILOLOGICAL PHENOMENON**

The article considers the problem of cognitive mapping as a fundamental philological phenomenon. The author investigates how mental models of perception and understanding of the world are reflected, formed and transmitted through language and narrative structures. Key aspects of cognitive mapping in a philological context are analyzed, including the reflection of spatial representations, the construction of identity, the verbalization of emotions, the structuring of knowledge and the influence of narrative on mental maps. Special attention is paid to the relevance of the study of cognitive mapping for modern philology in the context of globalization and cultural transformations. The article justifies an interdisciplinary approach to the study of this phenomenon at the intersection of linguistics, cognitive science and cultural studies.

A philological phenomenon is not an isolated linguistic unit or literary artifact, but a holistic, multifaceted system of interacting components, whose true value is revealed in the light of culture, historical development and human consciousness. This is a kind of "reflection" of being, imprinted in language and literature, which allows us to understand the fundamental laws of social evolution, the transformation of thinking, and the uniqueness of human existence.

The essence of a philological phenomenon is inextricably linked to the context. Its adequate understanding requires not only mastery of linguistic rules and literary traditions, but also a deep immersion in the historical, cultural, social and psychological environment that gave rise to and conditioned its existence.

The author concludes that the phenomenon of cognitive mapping is a complex and multifaceted problem that opens up broad prospects for future scientific explorations. Ukrainian philological science has significant potential for in-depth study of this phenomenon and identification of its impact on the modern Ukrainian cultural paradigm.

In the philological context, cognitive mapping is viewed as the study of how language is not limited to the nomination of objects, but also actively shapes our perception and understanding of reality, reflecting deep mental structures. This interdisciplinary field of knowledge combines linguistic analysis with cognitive science, cultural studies, and literary studies, seeking to uncover the intricate ways in which the human mind navigates the world of meaning, using language as its primary tool.

Key words: *philological problem, cognitive mapping, philological phenomenon, philology, linguistics.*

Постановка проблеми. Філологічний феномен – це не просто окреме мовне явище чи літературний твір, а складний, багатовимірний комплекс взаємопов'язаних елементів, що набуває особливої значущості в контексті культури, історії та людської свідомості. Це своєрідний «зріз» буття, зафіксований у мові та літературі, який розкриває глибинні закономірності розвитку суспільства, еволюцію мислення та унікальність людського досвіду.

Філологічний феномен – це завжди явище контекстуальне. Його розуміння вимагає не лише знання мовних норм та літературних канонів, але й глибокого занурення в історичний, культурний, соціальний та психологічний контекст його виникнення та функціонування (Phenomenon, 2011).

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, міграцією, інформаційною перенасиченістю та культурною гібридизацією, дослідження когнітивного картування набуває особливої ваги. Філологічний аналіз того, як різні спільноти та індивіди когнітивно картують нові реалії, конфлікти, технології та культурні зміни, є важливим для розуміння міжкультурної комунікації, соціальних конфліктів, формування громадської думки та еволюції культурних цінностей.

Аналіз досліджень. Серед сучасних дослідників, які займаються проблемою когнітивного картування можна виділити: К. Єсіпович та В. Громова.

За К. Єсіпович, когнітивне картування являє собою практичний інструмент аналізу, що розкриває своєрідність індивідуальних розумових процесів. Під цим терміном мається на увазі ментальне конструювання людиною карти навколишньої реальності. Цей підхід зародився в рамках когнітивної психології, яка зосереджується на способах організації, розвитку та динаміці знань людини про світ. Представники цієї наукової течії стверджують, що розуміння цих ментальних карт дозволяє пояснити поведінку особистості в різних ситуаціях і з високою ймовірністю передбачити її майбутні рішення (Єсіпович, 2013).

Згідно з В. Громовою, «когнітивна лінгвістика наразі тяжіє до глибокого осмислення пізнавальних

процесів людини, досліджуючи мисленнєві механізми через мовні явища» (Громова, 2020, р. 118).

Когнітивна лінгвістика, як науковий напрям, що розглядає мову не просто як набір знаків, а як фундаментальну когнітивну здатність людини, є ключовим інструментом у дослідженні когнітивного картування. Вона виходить з передумови, що мовні структури відображають глибинні ментальні процеси та способи, якими ми концептуалізуємо світ. У контексті когнітивного картування, когнітивна лінгвістика досліджує, як саме мова кодує, структурує та передає наші ментальні карти реальності – складні уявлення про простір, час, об'єкти, події, емоції та абстрактні поняття.

Одним із центральних положень когнітивної лінгвістики, що має безпосереднє відношення до когнітивного картування, є теорія концептуальної метафори та метонімії. Ці когнітивні механізми демонструють, як ми розуміємо абстрактні домени через більш конкретні, тілесно вкорінені переживання. Наприклад, метафора «час – це гроші» відображає наше когнітивне картування абстрактного поняття часу на більш відчутний домен фінансів. Аналізуючи мовні вияви таких метафор у різних контекстах, когнітивна лінгвістика розкриває глибинні ментальні моделі, що лежать в основі нашого розуміння світу (Громова, 2020).

Мета статті – проаналізувати явище когнітивного картування як філологічний феномен.

Виклад основного матеріалу. На початку нашого дослідження слід зазначити, що філологічний феномен виходить за межі суто лінгвістичного аналізу. Він охоплює:

- Мовні одиниці в їхній історичній динаміці: Як змінювалися значення слів, граматичні структури, стилістичні прийоми під впливом часу та соціальних змін?

- Літературні твори як відображення епохи: Які світоглядні, філософські, етичні та естетичні ідеї втілюються в художніх текстах? Як література реагує на суспільні виклики та відображає культурні коди?

- Взаємодія мови та культури: Як мова формує культурні уявлення та цінності? Як культурні контексти впливають на розвиток мови та літератури?

– Рецепція текстів: Як читачі різних епох та культур інтерпретують та розуміють мовні та літературні твори? Які смисли актуалізуються в процесі рецепції?

– Вплив мови та літератури на суспільство: Як мова може маніпулювати свідомістю? Яка роль літератури у формуванні національної ідентичності, моральних орієнтирів та естетичних смаків?

Говорячи про проблему когнітивного картування як філологічний феномен, слід зазначити, що когнітивне картування у філології – це не просто перенесення психологічного терміна на лінгвістичний ґрунт, а глибоке проникнення в те, як людський розум структурує, розуміє та виражає світ через мову та наратив. Це дослідження ментальних моделей, за допомогою яких ми орієнтуємося не лише у фізичному просторі, а й в абстрактних сферах ідей, емоцій, соціальних відносин та культурних концептів, і як ці моделі проявляються у мовних структурах (Crystal, 1997).

У філологічному контексті когнітивне картування виходить далеко за межі уявлень про географічні мапи, хоча й включає їх. Воно охоплює:

– Просторові метафори та орієнтації: Як ми використовуємо мову для концептуалізації абстрактних понять через просторові відносини (наприклад, «піднятися на вищий рівень розуміння», «зайти в глухий кут проблеми»)? Аналіз цих метафор розкриває глибинні когнітивні схеми, що лежать в основі нашого мислення.

– Наративні структури як ментальні карти подій: Як ми організовуємо історії та досвід у певні послідовності, вибудовуючи причинно-наслідкові зв'язки та ієрархії значущості? Дослідження наративних моделей (сюжетних схем, персонажних архетипів) показує, як ми когнітивно «картуємо» час та події.

– Концептуальні фрейми та домени: Як ми розуміємо складні поняття, спираючись на знання про пов'язані сутності та ситуації (наприклад, розуміння «війни» через фрейм «боротьби», «противників», «зброї»)? Філологічний аналіз лексичних полів та семантичних зв'язків виявляє ці концептуальні карти.

– Культурні карти світу, відображені в мові: Як мова та фольклор фіксують колективні уявлення про світ, цінності, вірування та соціальні норми? Аналіз культурних кодів, міфів та ідіом розкриває специфічні для певної культури когнітивні карти.

– Емоційні ландшафти, заковані в мові: Як ми вербалізуємо емоції, використовуючи метафори, порівняння та описи тілесних відчуттів? Дослідження емоційного лексикону та емоційних

наративів показує, як ми когнітивно «картуємо» внутрішні переживання (Brazil, 1997).

Можна виділити основні аспекти проблеми когнітивного картування у філології:

– Відображення просторових уявлень: Традиційно, когнітивне картування пов'язується з ментальними репрезентаціями географічного простору. Філологічний аналіз виявляє, як топоніми, описи ландшафтів, метафори шляху та орієнтації в тексті відображають не лише фізичне розташування, але й емоційне, соціальне та ідеологічне значення простору.

– Конструювання ідентичності: Ментальні карти відіграють ключову роль у формуванні індивідуальної та колективної ідентичності. Наративи про «дім», «рідну землю», «історію» є лінгвістичними маніфестаціями цих когнітивних карт, що визначають почуття приналежності, спільності та відмінності. Філологічний аналіз розкриває, як мова конструює та змінює ці карти ідентичності під впливом соціальних, політичних та історичних процесів.

– Відображення емоцій та переживань: Емоційний досвід також когнітивно картується. Метафори, що описують емоції як рух, колір, температуру або фізичний стан, свідчать про те, як ми концептуалізуємо внутрішні переживання через тілесні та просторові образи. Філологічне дослідження емоційного лексикону та емоційних наративів розкриває універсальні та культурно-специфічні способи когнітивного картування емоцій (Francis & Kučera, 1967).

– Структурування знань та концептуальних систем: Когнітивні карти є основою нашої концептуальної системи. Метафоричні моделі, фрейми та сценарії, що відображаються в мові, демонструють, як ми організовуємо та розуміємо абстрактні поняття, соціальні інститути та культурні феномени. Філологічний аналіз метафоричної мови, наративних структур та дискурсивних практик дозволяє реконструювати ці глибинні когнітивні карти знання.

– Вплив наративу на когнітивні карти: Наративи, як фундаментальні форми організації людського досвіду, відіграють активну роль у формуванні та зміні наших когнітивних карт. Історії, міфи, легенди та літературні твори пропонують певні моделі світу, соціальних відносин та людської поведінки, які впливають на наше розуміння дійсності. Філологічний аналіз наративних структур, ідеологічних підтекстів та рецепції текстів розкриває цей процес когнітивного моделювання (Meyer, 2023).

Проблема когнітивного картування як філологічний феномен ставить перед дослідниками наступні виклики та завдання:

– Суб'єктивність інтерпретації: Кожна людина створює свою власну когнітивну карту, що ускладнює порівняння та узагальнення результатів.

– Обмеженість методу: Когнітивні карти відображають лише те, що людина свідомо усвідомлює. Вони не можуть повністю відобразити всі нюанси мовних знань.

– Відсутність єдиних стандартів: Не існує єдиних стандартів для створення та аналізу когнітивних карт, що ускладнює порівняння результатів різних досліджень.

– Технічні складнощі: Створення та аналіз когнітивних карт вимагає використання спеціального програмного забезпечення та певних навичок.

Ми можемо запропонувати наступні шляхи вирішення зазначених проблем:

– Розробка стандартів: Необхідно розробити чіткі стандарти для створення та аналізу когнітивних карт, що дозволить уніфікувати процедуру дослідження.

– Комбінування методів: Когнітивне картування слід використовувати в комплексі з іншими методами дослідження, що дозволить отримати більш повну картину досліджуваного явища.

– Використання міждисциплінарного підходу: Для вирішення проблем, пов'язаних з когнітивним картуванням, необхідно залучати фахівців з різних галузей знань (психологів, математиків, комп'ютерних лінгвістів тощо).

– Розробка спеціального програмного забезпечення: Створення зручних і доступних програмних інструментів для створення та аналізу когнітивних карт дозволить спростити процес дослідження (Kemmer, 2019).

Ми вважаємо, що когнітивне картування є перспективним методом дослідження, який дозволяє

глибше зрозуміти мовні процеси. Однак, для того щоб максимально ефективно використовувати цей метод, необхідно постійно працювати над удосконаленням методики дослідження та розробкою нових інструментів.

Висновки. Таким чином, філологічний феномен – це багатогранне й динамічне явище, що є ключем до розуміння складної взаємодії між мовою, літературою, культурою та людською свідомістю. Його дослідження відкриває безмежні можливості для пізнання світу та самих себе.

Проблема когнітивного картування є складним та багатограним феноменом, що потребує подальшого дослідження. Українська філологія має великий потенціал для вивчення цього феномену та розкриття його впливу на сучасну українську культуру.

Когнітивне картування у філології – це дослідження того, як мова не просто називає речі, а й структурує наше розуміння світу, відображаючи глибинні ментальні моделі. Це міждисциплінарна галузь, що поєднує лінгвістичний аналіз з когнітивною наукою, культурологією та літературознавством, щоб розкрити складні шляхи, якими людський розум орієнтується у світі значень через призму мови.

Отже, проблема когнітивного картування є невід'ємною частиною сучасної філології. Дослідження того, як мова та наративні структури відображають, формують та передають наші ментальні карти світу, відкриває нові перспективи для розуміння людської свідомості, культури та комунікації. Подальші міждисциплінарні дослідження на перетині філології, когнітивної науки та соціальних наук є необхідними для поглибленого вивчення цього фундаментального феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brazil, D. The Communicative Value of Intonation in English Book. Cambridge University Press. 1997.
2. Crystal, D. English as a Global Language. 1997.
3. Francis, W. N., & Kučera, H. Computational Analysis of Present-Day American English. Providence: Brown University Press. 1967.
4. Kemmer, S.. Loanwords. Major Periods of Borrowing in the History of English. 2019. <https://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words/loanwords.html> (дата звернення: 25.05.2024).
5. Meyer, Ch. F. English Corpus Linguistics (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 2023.
6. Phenomenon. "Phenomenon/Phenomena". Dictionary of Visual Discourse: A Dialectical Lexicon of Terms. 2011.
7. Громова, В. О. Когнітивне картування як методика побудови інформаційної моделі лексичних запозичень із давньоанглійської поеми "Беовульф". *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46, том 1. С. 118-121. http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v46/part_1/29.pdf (дата звернення: 06.04.2025).
8. Єсіпович, К. П. Феномен когнітивного картування в сучасній лінгвістичній парадигмі. *Studia Linguistica. Випуск 7*. 2013. С. 254-257. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Stling_2013_7_41.pdf (дата звернення: 18.04.2025)

REFERENCES

1. Brazil, D. (1997). *The Communicative Value of Intonation in English*. Cambridge University Press.
2. Crystal, D. (1997). *English as a Global Language*.
3. Francis, W. N., & Kučera, H. (1967). *Computational Analysis of Present-Day American English*. Providence: Brown University Press.
4. Kemmer, S. (2019). *Loanwords. Major Periods of Borrowing in the History of English*. 2019.
5. Meyer, Ch. F. (2023). *English Corpus Linguistics* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
6. Phenomenon. (2011). "Phenomenon/Phenomena". *Dictionary of Visual Discourse: A Dialectical Lexicon of Terms*.
7. Hromova, V. O. (2020). Kohnityvne kartuvannia yak metodyka pobudovy informatsiinoi modeli leksychnykh zapozychen iz davnoanhliiskoi poemy "Beowulf". [Cognitive mapping as a method for building an information model of lexical borrowings from the Old English poem "Beowulf"]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. № 46, tom 1. S. 118-121. [in Ukrainian].
8. Yesypovych, K. P. (2013). Fenomen kohnityvnoho kartuvannia v suchasni linhvistychnii paradyhmi. [The phenomenon of cognitive mapping in the modern linguistic paradigm]. *Studia Linguistica. Vypusk 7*. S. 254-257. [in Ukrainian].